

- Ruban, A. (2015). *Osobystist v konteksti istorii bibliotechnoi spravy. Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 2, 68–70.
- Serditse otidaiu detiam [Elektronnyi resurs] // Lib.ru : v zroslym o detiakh : [sait]. – Tekst. dannye. – Moskva, [2018]. – Rezhym dostupa: <http://lib.ru/KIDS/SUHOMLINSKIJ/> (data obrashcheniya: 17.09.18). – Zahl. s ekrana.
- Sto porad vchyteliu [Elektronnyi resurs] // Studmed.ru : [sait navch. metod. lit.]. – Tekst. dani. – 2011. – Rezhym dostupu: http://www.studmed.ru/view/suhomlinskiy-v-sto-porad-vchytelyu_19d3cdec903.html (data zvernennia: 4.02.18). – Nazva z ekrana.
- Sukhomlynska, O. V. (2005). Sukhomlynskyi Vasyl Oleksandrovych. *Ukrainska pedahohika v personaliiakh : navch. posibnyk dlia studentiv VNZ* : u 2 kn. Kn. 2. KhKh stolittia (380-386) . Kyiv : Lybid.
- Tkachenko, H. M. (2000). *Vykhovannia shkoliariv zasobamy slova u tvorchii spadshchyni Sukhomlynskoho*. (Avtoref. dys. ...kand. ped. nauk [spets.] 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky»). In t pedahohiky NAPN Ukrainy. – Kyiv : [b. v.].

PAVLENKO T.

State Scientific-Pedagogical Library of Ukraine named after. V. O. Sukhomlynsky, Kyiv, Ukraine

V. O. SUKHOMLYNSKYI'S OEUVRE PRESENTED IN ELECTRONIC RESOURCES

The paper covers the document filling of information bibliographic Outstanding Teachers of Ukraine and the World resource developed by V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine and other electronic resources developed by different establishments that highlight Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi's life, activity, oeuvre, and contribution to pedagogical science development.

It is argued that the interest of researchers, teachers to the life and work of V. O. Sukhomlynsky is growing, spreading in Ukraine and in the world. The electronic resource "Outstanding Teachers of Ukraine and the World" makes it possible to effectively introduce biographical information on the life and work of V. O. Sukhomlynsky into a scientific circle, contributes to the deep disclosure of his personality, the contribution of the teacher to the development of science and practice, popularization of the fund of the State Scientific and Educational Library of Ukraine the name of V.O. Sukhomlynsky, information provision of scientific and educational programs, improvement of qualifications of educators, assistance in conducting educational, educational measures, popularization of the best teaching methods tkiv Ukrainian and foreign pedagogy and education. A wide range of users of Ukraine and the world, using this information, will deepen their information needs, improve the quality of their research on the history of pedagogical science, education.

Key words: *Sukhomlynskyi's pedagogical oeuvre, information bibliographic Outstanding Teachers of Ukraine and the World resource, national education, electronic resources*

Стаття надійшла до редакції 12.10. 2018 р.

УДК 372.035.6

НІНА ПИВОВАР

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

СИСТЕМА ФАКУЛЬТАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ДО ВИБОРУ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

У статті розглядаються питання пов'язані з орієнтацією учнівської молоді на свідомий вибір учительської професії через організацію системи факультативної підготовки у контексті взаємодії закладу вищої освіти та школи.

Ключові слова: допрофесійна підготовка вчителя, професійна спрямованість, педагогічний факультатив, професійний ідеал

Постановка проблеми. Сьогодні доводиться констатувати, що відбір студентів до педвузів носить випадковий характер, а прийняті критерії відбору не забезпечують виявлення схильностей та здібностей до педагогічної діяльності. Вважаємо, що накопичений досвід ПНПУ імені В. Г. Короленка у 80-х роках минулого століття у рамках реалізації Цільової комплексної програми «Вчитель», коли пропонувалося відбір абітурієнтів до педагогічних навчальних закладів здійснювати шляхом ранньої підготовки учнів через включення їх у діяльність із реальним педагогічним змістом, заслуговує на увагу та модернізацію у зв'язку з новими історичними умовами та вибудовуванням Нової української школи.

Аналіз досліджень і публікацій, на які спирається автор. Підготовка успішного вчителя до виконання своїх складних функціональних обов'язків – процес, який можливий лише за умови сумісної координації діяльності усіх ланок педагогічної системи. Одним із важливих напрямків цієї роботи є підвищення готовності випускників шкіл до свідомого вибору учительської професії.

У 70-і роки ХХ ст. пріоритетною стає професійна освіта майбутніх абітурієнтів. Особливо актуальним виявилось це завдання для педвузів, оскільки в їх діяльності намітилися справді негативні тенденції: знизився соціальний престиж професії учителя, зменшилась кількість бажаючих, зокрема вихідців із села, вступати до педвузів, відмічалась слабка фахова підготовка абітурієнтів, які мають досвід практичної роботи, спостерігалась недостатня обґрунтованість вибору педагогічної професії у випускників шкіл, рівень їх загальної підготовки, не відповідав вимогам вступних екзаменів та програм навчання у вузах, були труднощі в адаптації першокурсників до вимог нової системи навчання, що призводило до низької успішності студентів, стали майже типовим явищем значний процент відсіву з педвузів і відмова випускників працювати у школах.

Про це свідчили дані дослідження А.М. Баскакова, В.Б. Бондаревського, Л.Г. Борисової, І.А. Вельковської, М.Д. Конаєва, С.П. Крягжде, В.Ф. Сахарова, В.О. Сластьоніна. Тому перед педвузами гостро повстала проблема формування контингенту абітурієнтів. У 80-х роках активізувалась робота щодо комплектування контингенту студентів педагогічних інститутів, апробації та втілення у практику більш дієвих форм та методів професійної орієнтації молоді на вибір педагогічної професії. Серед флагманів цього напрямку роботи був і тодішній Полтавський державний педагогічний інститут.

Метою статті є спроба аналізу та діагностики оптимальних форм організації профорієнтаційної роботи з учнями на вчительську професію засобами вивчення стану сформованості їхніх професійних ідеалів, що була широко застосована в контексті Цільової комплексної програми «Вчитель», задля з'ясування можливостей їхньої екстраполяції в сучасні умови.

Виклад основного матеріалу. Розробка системи допрофесійної підготовки майбутніх педагогів у Полтавському виші мала під собою значне теоретичне і практичне підґрунтя.

З метою вибору оптимальних форм роботи зі школярами, орієнтованими на педагогічні професії, нами був проаналізований зарубіжний досвід організації допрофесійної підготовки майбутніх учителів: центри профорієнтації, система гурткової педагогічної роботи та школи абітурієнтів у НДР, гуртки педагогічної ініціативи, педагогічні загони та практика підготовки моніторів (помічників учителів із старшокласників) на Кубі, система профвідбору в Польщі, система формування майбутніх педагогів через двоступеневу ліцейну освіту в Румунії, комплексна система професійної орієнтації через факультативні заняття в Чехословаччині, організація системи професійної орієнтації в Англії, США, ФРН.

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених (Ю.К. Васильєва, М.М. Заброцького, М.С. Горностая, І.А. Михащенко, Л.І. Кобзаря, В.І. Чапелєва та ін.) дозволив визначити коло завдань, що стоять перед системою допрофесійної підготовки, а також сформулювати основні вимоги до різних форм роботи зі школярами з метою професійно-педагогічної орієнтації та ознайомлення їх із специфікою педагогічної діяльності.

Принципами організації професійно-педагогічної орієнтації було визначено:

– при ознайомленні з учнями: об'єктивність, всебічність, облік результатів досвіду педагогічної діяльності, вивчення особистості школяра у розвитку, наступність, оптимальне поєднання різноманітних методів вивчення особистості;

– при визначенні завдань професійно-педагогічної орієнтації: розвиваючого формування схильностей та здібностей учнів, стимулювання емоційно-позитивного ставлення до педагогічної професії, формування стійкого інтересу до педагогічної діяльності, підвищення активності та ініціативи учнів у педагогічній діяльності;

– при організації системи професійно-педагогічної орієнтації: оптимального поєднання репродуктивної та творчої педагогічної діяльності, систематичності формуючого впливу, доступності педагогічної діяльності, використання усіх видів навчальної та поза навчальної шкільної дійсності як засобу залучення до педагогічної діяльності; ознайомлення учнів із специфікою педагогічної діяльності на рівні конкретних дій.

Виділені також були вихідні позиції якісного складу та структури системи допрофесійної підготовки майбутнього учителя:

– професійна орієнтація школярів повинна являти собою системну діяльність, включаючи цільові установки, завдання, принципи, форми, методи, критерії ефективності, рівні, напрямки, аспекти та інші елементи, які є складовими системи і структури;

– профорієнтація школярів є підсистемою загальної системи трудової та професійної підготовки;

– професійна орієнтація – це частина загальної системи соціальної орієнтації особистості у єдиній структурі продуктивних сил та виробничих відносин суспільства, з послідовно врахованими їхніми вимогами та запитам;

– профорієнтація належить до соціальних систем, які функціонують у суспільстві; вона охоплює різні проблеми, зокрема й ті, що виходять за межі вузько системних інтересів (наприклад, культурний розвиток, соціалізація, моральне виховання та ін.).

На ефективність профорієнтації впливає безліч різних об'єктивних та суб'єктивних факторів, які спричиняються іншими соціальними системами. Тому результат впливу системи профорієнтації є складно опосередкованим, множинним і нелінійно детермінованим.

Організація експериментальної роботи здійснювалась у двох напрямках. Перший напрямок включав констатувальний експеримент, що полягав у створенні комплексної системи довузівської підготовки в школах Полтавського регіону і був реалізований у рамках комплексної теми «Учитель – вуз – школа».

Участь автора у роботі цієї системи полягала у методичному керівництві учителями шкіл, які вели факультативи (підготовка й поширення методичних посібників, організація навчання), проведення окремих занять і аналіз результатів.

Другий напрямок базувався на формуючому експерименті, у межах якого розроблялись і реалізувались оптимальні програми організації факультативу.

Загальна система допрофесійної підготовки в Полтавському регіоні була зорієнтована на організацію цільової взаємодії вузу з іншими організаціями, зацікавленими в підготовці учителя, коли за вихідний показник (якість знань рекомендованих до вузу) та кінцевий «результат» (забезпечення умов для роботи молодих спеціалістів) однаково несли відповідальність як органи народної освіти (райвно, облно), так і школи. Було прийнято рішення винести ланку професійної орієнтації та початкової професійної підготовки в школи, де організовувалися факультативи «Юний педагог». Навчальну функцію взяла на себе педагогічні колективи шкіл. ЗВО виступив у ролі методичного центру, який веде розробку програм, методичних рекомендацій, займається вивченням ефективності системи, методичним навчанням та перепідготовкою керівників факультативів. Координуючу організаційну функцію прийняли на себе органи народної освіти області. Згідно із спільною постановою Вченої ради педінституту імені В.Г. Короленка та Ради по народній освіті Полтавського обласного відділу народної освіти «Про стан педагогічної орієнтації в школах області від 31 серпня 1981 року», в 330 середніх та 54 восьмирічних школах були організовані 458 факультативів «Юний педагог», у яких навчалось в середньому 6,5 тис. учнів 7-10 класів.

Відповідно до програми, робота факультативів була організована так, що основною метою їх стало не стільки інформування учнів про специфіку педагогічної діяльності, скільки формування й поглиблення професійної спрямованості, забезпечення професійного самопізнання, зокрема постійної самооцінки й корекції розвитку професійних якостей слухачів факультативу. Реалізація цієї мети здійснювалась через вирішення такого комплексу локальних завдань:

- формування в учнів інтересу до професії учителя, розвиток уявлень про соціальну значимість, характер та специфіку педагогічної професії, розкриття її поліфункціонального складу;
- повідомлення школярам базових психолого-педагогічних знань, необхідних для виховної роботи з дітьми різних вікових груп;
- надання учням допомоги в усвідомленні своїх професійних якостей, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності;
- вироблення умінь спілкуватися (установлювати контакти) з іншими людьми, впливати на учнів;
- сприяння у виборі конкретної педагогічної спеціальності, відповідного факультету педагогічного навчального закладу (інституту, училища) або в переорієнтації їх на інші професії.

Заняття факультативу будувалися за чотирма тематичними циклами, кожен із яких складався з 8-9 тем. Тематичний цикл, що реалізовувався протягом навчального року, становив один ступінь факультативу «Юний педагог». Співвідношення теоретичного й практичного навчання становило пропорцію 1:3.

Таким чином, кожна тема відпрацьовувалася на чотирьох заняттях. Використовувалися різноманітні форми включення школярів у роботу: теоретичний аналіз і творчі дискусії, моделювання ситуацій, розв'язування педагогічних задач.

В основному програма дозволяла факультативам функціонувати у таких варіантах:

- повний чотирирічний термін навчання, коли заняття проводяться кожного тижня по одній годині на всіх ступенях (I-IV);
- трирічний термін навчання для тих, хто не зорієнтований на роботу в молодших класах (II-IV ст.);
- дворічний термін навчання для тих, хто вступатиме у педагогічні училища (I-II ст.);
- дворічний термін навчання з 2-годинним навантаженням у тиждень (I-IV ст.);
- однорічний (скорочений) курс усіх ступенів при щотижневому проведенні одного теоретичного й одного практичного заняття.

Після закінчення навчання у рамках факультативу «Юний педагог» учневі видавалась характеристика та якісно-атестаційна картка, яку він пред'являв при вступі до вишу.

На основі вивченого досвіду і проведеного експерименту, аналізу літератури ми зробили такі висновки:

Одним із способів підвищення ефективності системи підготовки педагогічних кадрів може виступати рання профорієнтація учнів. Експериментально доведено, що чим раніше й послідовніше проводиться цілеспрямована підготовка школярів до вибору педагогічної професії, тим результативнішими виявляються її наслідки. У молоді шкільного віку ця тенденція простежується і в процесі самостійної роботи, і в момент залучення її у сферу функціонування допрофесійної підготовки.

Проведений теоретичний аналіз та результати формуючого експерименту підтвердили висловлену гіпотезу про високу ефективність факультативів як бази довузівської підготовки школярів, орієнтованих на педагогічні професії за умови їх послідовного методичного оснащення.

Вимоги до ефективної організації системи довузівської підготовки через педагогічні факультативи передбачають необхідність:

- гнучкої організації системи, її варіативність у реалізації залежно від життєвих планів школярів і реальних можливостей існування;
- чіткої координації усіх ланок системи народної освіти, зацікавлених у високій якості професійної підготовки учителів, участі їх у формуванні педагогічних кадрів;

– поєднання у роботі теоретичних і практичних форм, залучення школярів у систему активних дій, спрямованих на оволодіння структурою та змістом педагогічної діяльності;

– орієнтації школярів та керівників факультативів на комплексний розвиток особистості майбутнього вчителя шляхом створення належних умов для формування його потенційних якостей безпосередньо на моделях педагогічної діяльності при виконанні окремих викладацьких дій (а не лише накопичення певних знань).

Зміст факультативних занять повинен не тільки пов'язуватися зі щоденним життям школи, але й забезпечувати адаптацію студентів до вузівського навчально-виховного процесу.

Система допрофесійної підготовки вчителя має (і активно ними користується) поточні оцінки своєї ефективності, зокрема використані в дослідженні психологічні показники розвитку особистості майбутніх педагогів (стійкість професійної спрямованості, сформованість професійних ідеалів, прийняття активної рольової позиції вчителя) та відхилення локус-контролю у бік інтернальності.

Висновки. Аналіз досвіду кафедри педагогічної майстерності Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка (нині кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка) щодо допрофесійної підготовки майбутнього вчителя та впровадження його в умовах сьогодення є потужним ресурсом підготовки кваліфікованих кадрів для Нової української школи, що має бути використаним у його сучасній інтерпретації. Вирішення цього завдання розглядається нами як важливий напрямок подальших досліджень.

Список використаних джерел

- Пивовар, Н.М. (1989). Вплив психолого-педагогічних факторів на навчальну діяльність та спосіб життя студентів вузу . *Здоровий спосіб життя: прикладні психологічні проблеми*. Сиктивкар
- Пивовар, Н.М. (1989). Вплив професійного ідеалу на навчальну активність студентів педвузу. *Психологічні аспекти пропаганди здорового способу життя*. Сиктивкар
- Пивовар, Н.М. (1989). Психологічні можливості системи допрофесійної підготовки у формуванні контингенту студентів педвузу. *Вища і середня педагогічна освіта*. №14. Київ.: Вища школа
- Пивовар, Н.М. (1985). Факультатив «Юний педагог» у системі допрофесійної підготовки вчителя. *Шляхи удосконалення психолого-педагогічної підготовки учителя у світлі основних напрямків реформи загальноосвітньої та професійної школи*. Полтава, ПНПУ.
- Пивовар, Н.М. (2017). Формування професійного ідеалу в системі допрофесійної підготовки вчителя (з досвіду роботи). *Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*. Полтава, 2017, Випуск 19, 258–263.

References

- Pyvovar, N.M. (1989). Vplyv psykholoho-pedahohichnykh faktoriv na navchalnu diialnist ta sposib zhyttia studentiv vuzu . *Zdorovyi sposib zhyttia: prykladni psykholohichni problemy*. Syktyvkar
- Pyvovar, N.M. (1989). Vplyv profesiinoho idealu na navchalnu aktyvnist studentiv pedvuzu. *Psykholohichni aspekty propahandy zdravoho sposobu zhyttia*. Syktyvkar
- Pyvovar, N.M. (1989). Psykholohichni mozhlyvosti systemy doprofesiinoi pidhotovky u formuvanni kontynhentu studentiv pedvuzu. *Vyshcha i serednia pedahohichna osvita*. №14. Kyiv.: Vyshcha shkola
- Pyvovar, N.M. (1985). Fakultatyv «dunyi pedahoh» u systemi doprofesiinoi pidhotovky vchytelia. *Shliakhy udoskonalennia psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky uchytelia u svitli osnovnykh napriamkiv reformy zahalnoosvitnoi ta profesiinoi shkoly*. Poltava, PNPU.
- Pyvovar, N.M. (2017). Formuvannia profesiinoho idealu v systemi doprofesiinoi pidhotovky vchytelia (z dosvidu roboty). *Vytoky pedahohichnoi maisternosti : zb. nauk. prats Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V.H. Korolenka*. Poltava, 2017, Vypusk 19, 58–263.

PIVOVAR N.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

SYSTEM OF FACULTY PREPARATION OF MIDDLE SCHOOL SCHOOLS TO CHOICE OF TEACHING PROFESSION

The article deals with issues related to the orientation of student youth to the conscious choice of the teaching profession through the organization of the system of elective training in the context of the interaction between the institution of higher education and the school. Describes the organization of experimental work, which was carried out in two directions. The first direction included a staging experiment, which was to create a comprehensive system of pre-university training in the schools of the Poltava region and was implemented within the framework of the comprehensive theme "Teacher-Higher School-School". The author's participation in the work of this system was in the methodological guidance of teachers of schools, who conducted electives (preparation and distribution of methodological aids, organization of training), conducting individual classes and analyzing the results. The second direction was based on the forming experiment, within which the optimal programs of the elective organization were developed and implemented.

Key words: pre-professional preparation of a teacher, professional orientation, pedagogical elective, professional ideal

Стаття надійшла до редакції 10.09. 2018 р.